

Лекція. Генеза аналітичної філософії у позитивізмі

План

1. Перший позитивізм О. Конта.
2. Емпіріокритицизм Е. Маха і Р. Авенаріуса.
3. Віденський гурток (Р. Карнап, О. Нейрат, М. Шлік, Х. Хан та ін.).

1. О. Конт (1798 – 1858 рр.) – визначний представник першого позитивізму. Виділяє три стадії інтелектуальної еволюції людства:

- теологічна;
- метафізична;
- наукова.

Перші дві стадії утворюють передумови для третьої.

Проте їхній смисл губиться, коли людство досягає третю стадію.

Основна вада теології і метафізики – прагнення дійти абсолютного знання про першопричини досліджуваних явищ.

Якщо філософія для цього відсилає до надприродних фактів, то метафізика замінює їх сутностями, або «уособленими абстракціями», що «дозволяло часто називати її ім'ям онтології».

Історична місія філософії або метафізики: вона виконує руйнівну діяльність, позбавляючи принципи теологічних систем авторитету та сталості. Але онтологічний спосіб мислення не спроможний створювати щось позитивне. Тому, щоб вийти з хворобливого стану дезорієнтації виявляється потрібна «позитивна», «істинно нова» філософія, призначення якої «не руйнувати, а організувати».

2. Емпіріокритицизм пов'язують з другою хвилею позитивізму. Розроблювався Е. Махом (1838 – 1916) та Р. Авенаріусом (1843 – 1896). Вони прагнули «очистити» свідомість учених від різного роду «метафізичних понять», що заважають правильно розуміти природні процеси. Для «видалення метафізики» з природознавства використовувався, серед іншого, принцип «економії мислення», згідно з яким з усіх можливих теоретичних описів явища обиралися найбільш «економне» і «точне», без зайвих прив'язок до прийнятих на віру «метафізичних сутностей». Наукове мислення повинно ґрунтуватися на аналізі досвіду та його головних елементів – вічуттів, в яких являється єдність фізичного та психічного, світу та свідомості. Йшлося про зливу, синкретичну

неподільність фізичної і психічної складових досвіду. «Для мене, – зазначав Е. Мах, – фізичне і психічне по суті своїй тотожні, безпосередньо відомі та дані і лише розрізняються точкою зору, з якої їх розглядають». Водночас без відповіді лишалося питання про буття тих елементів дійсності, які не представлені у наукових спостереженнях.

3. Члени Віденського гуртка (М. Шлік (1882 – 1936), Х. Хан (1879 – 1934), О. Нейрат (1882 – 1945), Р. Карнап (1891 – 1970) та ін.) розвивали номіналістичну сторону «логічного атомізму» Б. Рассела. Межа логіко- філософського аналізу для них як і для раннього Б. Рассела полягала у встановленні елементарних («атомарних») висловлювань, що відповідають фактуальним елементам дійсності.

Атомарні висловлювання були витлумачені в емпірико- феноменалістичному дусі як «протокольні висловлювання» - найбільш прості твердження, що одержуються дослідниками у процесі спостереження і виражають безпосереднє дане у досвіді. Коректний опис останнього забезпечується застосуванням спеціальних приладів і термінології фізики як найбільш наближеної з усіх наук до вираження базових емпіричних переживань реальності (поняття «вага», «колір», «температура» та ін.). На цьому підґрунті здійснювався «синтаксичний аналіз» науково-теоретичного знання, з якого вилучалися ті поняття, що не можуть бути виведені з «протокольних висловлювань». З'ясувалося, що більшість традиційних розділів філософії такої перевірки або верифікації витримати не можуть, і тому вони оголошувалися безглуздими з точки зору науково- логічного мислення. Звідси роль філософії зводилася до виконання логіко- семантичних функцій із прояснення значень і смислів наукових понять і вилучення або елімінації гіпостазованих термінів.

Деякі вчені навіть повірили в можливість у такий спосіб вирішити більшість духовних і соціально-практичних проблем. Наприклад, соціолог А. Коржибські (1879 – 1950) твердив, що припиненню соціальних конфліктів буде сприяти просте вилучення із вжитку слів «капіталізм», «соціалізм», «соціальний клас», «класова боротьба». Констатуючи «обмежувальну» роль традиційних мовно-логічних форм для наукового мислення, зазначений підхід водночас не дав відповіді на питання про механізми, за допомогою яких мислення час від часу виходить за межі мови, прориваючись до нових сфер об'єктивної дійсності, до певного часу не представлених у мові. Крім того, уважний аналіз виявляє неможливість «вивільнити» процедури збору фактів від філософських, «метафізичних» засад пізнання.